

Boekbesprekingen

Hörner, W., D. Waterkamp (Hrsg.), *Curriculumentwicklung im internationalen Vergleich*, Beltz, Weinheim/Basel, 1981, 309 pag., ISBN 3 407 69123 2.

Bovenstaande bundel bestrijkt een boeiend en gecompliceerd studieterrain. Het betreft studies waarin een tweetal, doorgaans naast elkaar staande, vakgebieden binnen de onderwijswetenschappen, t.w. curriculumtheorie en vergelijkende onderwijskunde, tezamen aan de orde zijn. Hoewel er hier duidelijk sprake is van elkaar overlappende vakgebieden, zijn vergelijkende studies inzake curriculumontwikkeling in verschillende landen vrij zeldzaam. De meest bekende studie, t.w.: M. Johnson (Ed.), *Curriculum development - a comparative study*, dateert van 1974 en is thans verouderd. Enigszins verwant is het boek van K. Frey, K. Aregger, D. Kallos, U. Lundgren, *Curriculumreform unter europäischen Perspektiven*, Frankfurt a/Main, 1978. Hierin is echter het vergelijkend element nauwelijks uitgewerkt. Voornamelijk wordt nagegaan onder welke voorwaarden een coöperatieve curriculumontwikkeling in Europa mogelijk is.

De publikatie onder redactie van Hörner en Waterkamp voorziet dan ook niet alleen in een behoefte, maar bevat bovendien een geheel nieuwe benadering van de thematiek. Er is sinds de zestiger jaren sprake geweest van een curriculum-euforie die tot uiting kwam in een nauwelijks te overziene veelheid van publikaties. Dat heeft in de zeventiger jaren tot de voor velen wat teleurstellende constatering geleid, dat de schoolpraktijk slechts op zeer bescheiden wijze van de resultaten van al die studies bleek te profiteren. Ook op de hier besproken bundel zal zo'n vaststelling van toepassing zijn. Wel kan de inhoud ervan het inzicht in leerplanproblemen verrijken, al was het slechts omdat een blik in de leerplanontwikkelingen in de uitgekozen landen leert vooral realistische verwachtingen te koesteren omtrent de mogelijkheden tot onderwijsverandering en praktijkverbetering.

De auteurs hebben getracht een kritische balans op te maken van de ontwikkelingen die er tot nu toe geweest zijn in het bijzonder inzake de relatie tussen curriculumtheorie en de verandering van curriculum en schoolpraktijk. De verschillende bijdragen in de bundel slagen er echter zeker niet in gelijke mate in die pretentie waar te maken. Dat komt mede voort uit het feit dat is afgezien van het hanteren van een gemeenschappelijk analysemodel. In plaats daarvan is gekozen voor een 'problem-approach', omdat men meende zodoende meer recht te kunnen doen aan de actu-

ele stand van zaken in de bestudeerde landen. Het vergelijkend karakter komt tot uiting in het vaststellen van wat er aan gemeenschappelijke vraagstukken leeft. Zo komen als centrale thema's naar voren de relatie tussen curriculumontwikkeling en structuurwijziging van het schoolwezen, de verhouding tussen het curriculum en nieuwe maatschappelijke eisen (verhouding school- en arbeidswereld) en de invloed van allerlei randvoorwaarden op curriculumontwikkeling.

De vele dimensies die aan de thematiek te onderscheiden zijn komen in dit boek markant naar voren. Het niet volgen een vast patroon werken gaf mij bij lezing een gevoel van onevenwichtigheid. Soms ontstaat de vraag of bepaalde ontwikkelingen in het ene land zich ook voordoen in andere landen. De bundel geeft dan niet de gewenste informatie. Het totaal levert echter, zoals ook in het slothoofdstuk blijkt, tengevolge van de gekozen werkmethode een verdieping en vernijking op van het studiegebied.

Het is in deze bespreking niet noodzakelijk aan te geven welke vraagstukken in het bijzonder bij de afzonderlijke landen aangesneden zijn. Vermeldenswaard lijkt dat curriculumvraagstukken geanalyseerd zijn uit de volgende landen: de U.S.A., Zweden, Engeland, de Sowjetunie, de D.D.R., de B.R.D., Frankrijk en Italië. Hörner schreef de inleiding en de zeer informatieve studie over Frankrijk. Waterkamp is verantwoordelijk voor de belangwekkende slotbeschouwing, waarin de resultaten van de deelstudies bijeengebracht zijn. De overige auteurs, waaronder Doris Knab en de Zweed Ulf Lundgren, staan borg voor gedegen beschouwingen over de genoemde landen.

Het boek is verschenen in de zgn. 'blaue Reihe' van het inmiddels befaamde 'Institut für die Pädagogik der Naturwissenschaften' (IPN) aan de universiteit van Kiel. Reeds eerder zijn in die serie belangwekkende curriculumstudies uitgebracht en over enige tijd valt de verschijning van een omvangrijk handboek te verwachten onder de voorlopige titel 'Compendium Curriculumforschung 1982' (Hrsg. U. Hameyer, K. Frey en H. Haft) waarin eveneens de ontwikkelingen in verschillende landen (w.o. ook Nederland) vervat zullen zijn.

N. A. J. Lagerweij

Hanke, B., G. L. Huber en H. Mandl, *Agressief en onoplettend*, Wolters-Noordhoff, Groningen, 1979, 215 pag., f 27,50, ISBN 90 019 5938 5.

De gedachtengang begint, in een eerste hoofdstuk, bij de afbakening van het begrip 'schoolprobleem'. Als definitie hiervan stellen de auteurs: 'het gedrag tijdens interacties op school, dat afwijkt van de verwachtingen van de maatschappij, d.w.z. van de normen die zij voor de school heeft opgesteld'. In de concretisering van deze omschrijving wordt het onderscheid gemaakt tussen twee fundamentele soorten van schoolproblemen: leerproblemen en aanpassingsproblemen, naargelang het gaat om een afwijking van de prestatie- resp. sociale norm.

In hoofdstuk 2 wordt een overzicht gegeven van de factoren die aan de oorsprong van schoolproblemen kunnen liggen. Zonder de idee van de multicausaliteit te verlaten wordt achtereenvolgens ingegaan op: 1. de invloed van de maatschappij, wier normen mede het schoolprobleem definiëren, 2. de invloed van de school (de school als instituut en als locus van leraar-leerling interacties), 3. de invloed van het gezin, 4. de invloed van de persoonlijkheid van de leerling (cognitieve factoren, schoolangst, puberteitscrisis) en ten slotte, 5. de invloed van 'peer groups'.

In hoofdstuk 3 gaan de auteurs dieper in op enkele benaderingswijzen die bij de analyse en de behandeling van schoolproblemen relevant kunnen zijn. De aandacht gaat eerst naar de *organische* aspecten waarbij vooral wordt ingegaan op de vroege stoornissen in de hersenfuncties. Als tweede komt de *dieptepsychologische* benadering aan de orde. Hier wordt een samenvatting gegeven van de ortho-dox-psycho-analytische theorie. Vervolgens worden de belangrijkste *leertheoretische* concepten aangebracht. Naast de klassieke en de operante conditionering en de imitatie komen de toepassingen buiten de laboratorium-situatie ter sprake. Ten slotte worden *interactionistische* benaderingswijzen geëxploreerd. Verschillende vormen van interacties tussen leraar en leerling worden beschreven, wenselijke kenmerken van interacties op school aangegeven en de relatie tussen interactie en prestatie (kort) behandeld.

In hoofdstuk 4 worden de mogelijkheden tot pedagogisch verantwoord handelen in verband met schoolproblemen verkend. Eerst worden centrale didactische begrippen (als doelstelling, motivatie...) belicht, telkens vanuit de drie laatst vermelde benaderingswijzen. Vervolgens gaat de aandacht naar het diagnostisch moment in de benadering van het schoolprobleem (waarbij een uitgebreid anamnese-schema wordt voorgesteld). Ten slotte komen de mogelijke maatregelen aan de beurt, inz. de verbetering van de wijze van interactie en maatregelen tot gedragsmodificatie.

In de hoofdstukken 5 en 6 wordt dieper ingegaan op 2 typische problemen die representanten zijn van de twee fundamentele soorten van schoolproblemen die eerder werden onderscheiden.

In hoofdstuk 5 gaat het meer speciaal over agressie als schoolprobleem. Het begrip wordt er nader omschreven, theorieën over agressie worden op een rij gezet, agressie wordt in de context van de school geplaatst en ten slotte wordt het probleem en de mogelijke benaderingswijzen in drie gevallenstudies geconcretiseerd.

In hoofdstuk 6 wordt onoplettendheid als schoolpro-

bleem nader uitgewerkt. Op een uitvoerige wijze wordt hierin eerst het concept 'aandacht' geanalyseerd. Men plaatst het tegenover het begrip concentratie, onderzoekt de deelfuncties, de processen en verklaringsmodellen van de aandacht. Dan komen vormen en oorzaken van onoplettendheid ter sprake, alsook mogelijke pedagogische maatregelen. Ook hier wordt afgesloten met enkele gevallenstudies.

Wil men de betekenis van dit werk beoordelen, dan kan men uitgaan van de bedoeling die de auteurs in het woord vooraf aangeven, waar zij, verwijzend naar de lerarenopleiding zeggen: 'Wij hebben het steeds betreurd, geen korte inleiding te kunnen aanbevelen, die aandacht schenkt aan vele verschillende aspecten en een overzicht biedt van alle schoolproblemen' (p. 8).

Welnu, wij mogen stellen dat dit boek inderdaad voor onderwijspractici de algemene oriëntatie biedt die aan de bestudering van de vakliteratuur ter zake vooraf kan gaan. Op de eerste plaats kan in dit licht de bekommernis worden vermeld om het 'schoolprobleem' op een zo volledig en genuanceerd mogelijke wijze te definiëren. Verder wordt de verscheidenheid in oorzaken ruim belicht. Ook krijgen zeer uiteenlopende benaderingswijzen van schoolproblemen de aandacht. Hierbij wordt heel wat ruimte gemaakt voor de introductie van basisnoties (o.m. van de dieptepsychologische en leertheoretische benaderingen).

Dat het werk naar praktijkmensen toe geschreven werd blijkt bovendien uit de talrijke, door de lay-out geaccentueerde praktijkobservaties. Daarnaast verwijst de opname van een uitgebreid anamnese-schema naar de bekommernis om de leraar te helpen om op een meer systematische wijze schoolproblemen te verkennen en te remediëren.

In verscheidene passages is ons de kritische opstelling van de auteurs opgevallen. Onder meer waar zij in de definitie van het schoolprobleem niet nalaten de school zelf als oorzakenbron te exploreren. Verder is in de genuanceerde behandeling van casuïstische gegevens een ruime praktijkervaring voelbaar.

Bij een aantal punten kan men evenwel vraagtekens plaatsen. Om te beginnen kan men zich afvragen of de omschrijving van het schoolprobleem niet te zeer in relatieve termen wordt gesteld, als een discrepantie tussen de verwachtingen van de school en het gedrag van de leerling. Het gevaar van deze voorstelling van zaken is dat niet alle kinderen met (emotionele) moeilijkheden als kinderen met schoolproblemen herkend zullen worden. Een uitweg voor deze inperking moet o.i. gezocht worden in een meer absolute, psychologische aflijning van het begrip 'schoolprobleem'.

In het overzicht van mogelijke invalshoeken hebben wij enige moeite met het derde luik, m.n. de interactionistische benaderingen. Het komt ons voor dat deze categorie enerzijds te heterogeen van samenstelling is, en anderzijds te strikt van de dieptepsychologische en leertheoretische benaderingen gescheiden wordt. Nochtans liggen in het interactionistisch concept kansen besloten om een integratieve

benadering uit te bouwen. Die integratie is o.i. niet geschied.

In eenzelfde lijn ligt de vaststelling dat bij de schematische vergelijking van de drie invalshoeken ongenueanceerde interpretaties zijn binnengeslopen. Zo kan niet worden volgehouden dat de leertheorie enkel 'competentie' als opvoedingsdoel vooropstelt. Het behaviorisme omvat immers een totaalvisie op mens en maatschappij waarin bijv. ook het begrip 'geluk' een omschrijving krijgt.

Verder is het enigszins ontgoochelend dat in de bespreking van maatregelen om schoolproblemen aan te pakken de dieptepsychologische benadering voor leerkrachten niet meer in aanmerking wordt genomen. O.i. wordt deze benadering te zeer in orthodoxe termen omschreven, wat de integratie van dieptepsychologische inzichten in het benaderen van het kind met schoolproblemen in de weg staat. In dezelfde context worden ook de interactionistische maatregelen

stiefmoederlijk behandeld, m.n. herleid tot een profylactische functie t.a.v. schoolproblemen. Wat dan wel uitgebreid aan bod komt zijn de gedragsmodificerende technieken. Hebben de auteurs zich hier te zeer laten verleiden door de grotere operationaliseerbaarheid van leertheoretische begrippen?

Bij wijze van eindconclusie mogen we stellen dat voorliggend werk een lezenswaardige poging is om de praktijkgeoriënteerde lezer in een al te zeer in de lerarenopleiding verwaarloosde problematiek te introduceren. Wel menen we dat de integratie tot een kritische, genuanceerde aanpak van schoolproblemen (zonder begeleiding) een zware opgave blijft.

F. Laevers

A. Abram, B. Berkemeier, K. J. Kluge, *Berichte zur Erziehungstherapie und Eingliederungshilfe*, Minerva Publikation, München, 1980.

- I. *Suicid im Jugendalter; Es tut weh zu leben. Darstellung eines Phänomens aus pädagogischer Sicht*, 289 blz., DM. 42,-, ISBN 3 597 10195 X.
- II. *Suicid im Jugendalter; Wir könnten weiterhin zusammen. Ursachenforschung, Pädagogik-Therapie, Prophylaxe*, 396 blz., DM. 48,- ISBN 3 597 10196 8.

Dit tweetal delen biedt een uitstekende historische, sociologische, psychologische en pedagogische analyse van de problematiek van de jeugdige zelfmoord. Daarop sluiten de behandeling aan van therapeutische benaderingswijzen en een bespreking van de zelfmoordprophylaxe. Als geheel een zeer belangwekkend tweetal delen voor hen, die de confrontatie met de problematiek van de zelfmoord op welke wijze ook in hun leven ontmoeten, resp. willen of moeten helpen voorkomen of verhelpen. Uiteraard zijn hier de gezinsproblematiek, de relaties met een psychiatrische taak, de wereldbeschouwelijke beoordeling, onvermijdelijk. De documentatie, de gevalsanalyse en de duidelijk geaccentueerde waardering voor de pedagogische preventie zijn hier uitvoerig en in velerlei vormen aan de orde. Eveneens komt

de behandeling na een voorkómen of na een mislukking van een zelfmoordpoging bij jongeren uitvoerig ter sprake. De opgedane ervaring is verrijkt door veelzijdige contacten met anderen, die zich eveneens in de praktijk met het zelfmoordprobleem bij kinderen en jongeren hebben beziggehouden. Een gebrek aan medewerking, resp. financiële ondersteuning van overheidswege wordt als een ernstige hindernis ervaren in een kwalitatief zowel als kwantitatief omvangrijk en ernstig probleem, m.n. ook voor de ontwikkeling van preventieve maatregelen, scholing en voorzieningen. Voor wie in zijn werk met dgl. gevallen klinisch-pedagogische bemoeienis heeft, is dit boek zeer waardevol.

M. J. Langeveld

J. Kagan, *The growth of the child. Reflections on human development*, Harvester Press, Hassocks, 1979, 283 pag., ISBN 0 85 527 765 3.

Dit boek is voor de wetenschappelijke, ook psychologisch geschoolede lezer bestemd: een verzameling van research-artikelen en theoretische studies. Kagan is bekend door zijn diverse onderzoeken op ontwikkelingspsychologisch gebied, die hij o.a. tijdens zijn werkperiode aan Harvard University publiceerde. 'Science is valuable but not strong enough to give birth to a morality. Morality lies in the sentiment of a community, and sentiment is not logical', lezen wij op blz. 31. De schrijver wil dan ook zijn lezer meer aanbieden dan wetenschappelijk-zakelijke informatie en durft het aan te zeggen dat 'These essays are to be enjoyed'. De hoofdstukken bestaan dus (zie boven) uit geselecteerde herdrukken over ontwikkelingsaspecten in antropologische en vaak ook pedagogische contexten. Dit wil niet

zegen dat deze contexten steeds in belangrijke omvang en relaties uitgewerkt worden. Het betekent wel, dat er vele aan de orde komen, zodat men zich volop de tijd moet gunnen om dit boek te bestuderen.

Fundamentele analyses van b.v. 'Resilience and continuity in psychological development', 'Motives in development', 'On Emotion and its development' zijn zeer de moeite waard. Zijn analyse van 'The continuing enigma of intelligence' of van 'The meaning of Maturity' zal men graag als informatieve besprekingsteksten gebruiken. Zo blijkt het boek in vele opzichten relevant.

M. J. Langeveld

Erkamp, Ad, *Ervaringsleren. Praktijkinformatie voor vorming en onderwijs*. Studiecentrum-boek. De Horstink, Amersfoort, 1980, 126 pag., ISBN 90 6184 064 3, f 14,90.

In onderwijs en vormingswerk bestaat onder bepaalde omstandigheden de behoefte om leerprocessen zo nauw mogelijk te koppelen aan de persoonlijke ervaringen van de betrokken leerlingen (c.q. onderwijsvragenden) met het onderwerp dat aan de orde is, bijvoorbeeld omdat men van mening is dat het motiverend is, omdat men meent dat zo het denken over eigen ervaring en kennis kan worden gestimuleerd of om nog andere redenen. Wie dergelijke leerprocessen onderwijspsychologisch wil onderbouwen zal moeten constateren, dat de onderwijskundige gegevens die daarop rechtstreeks betrekking hebben, schaars zijn en dat een psychologische theorie over ervaringsleren ontbreekt. Wat dan rest, is het interpreteren van de bestaande onderwijskundige literatuur voor het eigen probleemgebied. Met name dit laatste heeft Erkamp geprobeerd in zijn boekje *'Ervaringsleren'*.

Erkamps streven is loffelijk en in bepaald opzicht ook moedig, maar we moeten toch vaststellen dat het resultaat niet opzienbarend is. Het boekje bevat allerlei algemene onderwijskundige informatie die men in ieder handboek kan terugvinden, maar het biedt geen nieuwe gezichtspunten. Of het moest het feit zijn, dat volgens de schrijver blijkbaar naast de stimulus-responsetheorieën, cognitieve theorieën, sociale interactie-theorieën, humanistische psychologie, opvoeding tot bevrijding en exemplarisch leren ook het 'Feministisch vormingswerk' opgevat kan worden als theorie over leren en onderwijzen/vorming waarmee ervaringsleren op een bepaalde manier begrepen kan worden (p. 30-44). In het algemeen kan worden gesteld, dat de door Erkamp gegeven informatie vaak weinig doordacht is en aanleiding geeft tot foutieve denkbeelden. Erkamp verklaart bijvoorbeeld, veel te zien in de handelingsgeoriënteerde benadering van het leren (Van Parreren, Gal'perin e.a.: o.a. p. 121), waarbij hij hardnekkig de tweedeling 'cognitieve processen' en 'activiteit' (p. 104) blijft hanteren, terwijl toch één van de grondbeginselen van de handelings-theorie is, dat cognitieve processen zelf in termen van activiteiten geïnterpreteerd kunnen en moeten worden. Erkamps idee, dat onderwijsmethoden opgevat kunnen worden als complexe handelingsstructuur (p. 62-63) doet bovendien ernstige twijfels rijzen over de wijze waarop hij het concept 'handelingsstructuur' invult. Zo kunnen nog vele laakbare

interpretaties aangevoerd worden. Ik volsta met nog slechts één voorbeeld. 'De cognitieve ontwikkeling verloopt van buiten naar binnen. Probeer daarom een leertaak zowel motorisch handelend als denkend te laten uitvoeren.' In deze 'aanbeveling' haalt de schrijver op een onaanvaardbare manier de cognitieve ontwikkeling (macrogenese) en de ontwikkelingen binnen een handelingsstructuur (microgenese) door elkaar. Ditzelfde gebeurt meerdere malen (cfr. p. 111).

Erkamps boek is eclectisch. Het verzamelt her en der informatie en plaatst deze onkritisch naast elkaar, zonder de problemen die daardoor ontstaan te signaleren. Hoe de auteur bijvoorbeeld de op een empiristisch-sensualistische kennistheorie berustende ervaringscyclus van Kolb (88-89) denkt te rijmen met de sovjet-psychologische opvattingen is niet duidelijk. Beide worden door Erkamp naast elkaar beschreven.

De laatste, maar zeker niet geringste kritiek is, dat de lezer onvoldoende greep krijgt op wat nu precies verstaan moet worden onder 'ervaren' en 'ervaringsleren'. Erkamp (p. 9): "Ervaren is voor mij het verwerven van informatie over omgeving of over jezelf, door eigen waarneming of deelname aan gebeurtenissen of situaties" (cursivering BvO). Door deze subjectieve definiëring ontvalt de lezer eigenlijk het recht om de auteur te bekritisieren. Vele andere duistere 'definities' van ervaringsleren volgen nog in het boekje (o.a. pag. 23, 25, 33, 48, 53, 55, 89). De theoretische samenhang blijft onduidelijk.

Erkamp heeft, zoals hij in de inleiding zelf zegt (p. 7), niet geprobeerd een wetenschappelijke verhandeling te schrijven. Als lezer vraag je je af wat eigenlijk de strekking van zo'n opmerking is, temeer daar op de achterkaft beweerd wordt, dat de auteur met een eigen theorie over ervaringsleren voor de dag komt. Theoretisch stelt het boek weinig voor en daarom ook kan men twijfels hebben over de praktische waarde daarvan. Na lezing van het boek weet men, dat de onwetenschappelijkheid van dit boekje niet zozeer moet slaan op de eenvoud die de schrijver heeft willen nastreven, maar juist op de hierboven genoemde manco's. Dat is althans mijn ervaring.

H. J. M. van Oers

R. H. Hersch, D. Pr. Paolitto, J. Reiner, *Promoting moral growth. From Piaget to Kohlberg*. Longman Group Ltd., Harlow, 1979, 270 blz., £ 4.95, ISBN 0 582 28057 5.

Het boek bericht ons allereerst en bij monde van Kohlberg zelf, dat het geschreven is 'for the class-room teacher.' Dit wil niet zeggen, dat het te verwerken is zonder een degelijk stuk pedagogische opleiding. De auteurs zien in de onderwijsstaak nadrukkelijk het aspect van wat wij vroeger 'de zedelijke vorming' noemden, de morele opvoeding. En dit boek wil de leerkracht helpen 'de nodige vaardigheden' te ontwikkelen om de leerlingen te helpen in de ontwikkeling van 'more adequate value positions and moral perspectives'. Kohlbergs werk, zo menen zij, helpt daarbij en ver-

schaft 'a conceptual framework' waarin de leerkracht zijn morele vorming kan integreren in het proces en de inhoud van wat hij en hoe hij onderwijst.

Hoezeer men wellicht dit allemaal een beetje te mooi mag vinden om waar te zijn en hoezeer het de rijpheid en veelzijdige gerichtheid bij de leerkracht veronderstelt, dit boek zou als confrontatie en als zelf-studie een hulpmiddel kunnen blijken. Daartoe lijkt mij de groepsstudie voor lezer en leerkracht onmisbaar vóór zij tot een eigen vormgeving en distantie gekomen zijn, die hen in staat kan stellen een zo

expliciete waarde-vorming te overwegen en althans gedeeltelijk uit te voeren. Een te geringe analyse van gevoelswereld en sensitieve betekenis-wereld is onmiskenbaar maar des te meer is de discussie van de lezer met zijn vakgenooten-lezers en andere volwassenen, die zij als rijp, getoetst door het leven *en* geschoold kunnen beoordelen.

M. J. Langeveld

H. St. Herzka, *Kinderpsychopathologie. Ein Lehrgang*, (unter Mitarbeit von Wolf Reukauf, Psychologe), Schwabe Verlag, Basel – Stuttgart, 1981, 249 blz., Zw. Frs. 60,-.

Het is verheugend, dat Herzka – de bekende hoogleraar in de kinderpsychiatrie te Zürich –, met zijn uitstekende kijk op kinderen, hun ontwikkelings- en opvoedingsproblematiek, met name in samenhang met medische en psychopathologische processen, dit boek gepubliceerd heeft. Wie zich op klinisch-pedagogisch gebied wil scholen of wie daartoe anderen wil opleiden, is dit boek met zijn heldere systematiek dan ook ten zeerste aanbevolen. De aangebo-

den documentatie is eveneens zeer praktisch en met kennis van zaken geselecteerd. De in tabel-vorm geboden categorieën-analyses zijn talrijk en zeer helder en systematisch. Uit de tekst als geheel blijkt Herzka's grote persoonlijke ervaring en zijn rijke contact-variabiliteit met de kinderen en hun opvoeders.

M. J. Langeveld

H. Gröschel (Hrsg.), *Die Bedeutung der Lehrerpersönlichkeit für Erziehung und Unterricht*, Ehrenwirth Verlag, München, 1980, 148 pag., DM. 16,-, ISBN 3 431 02313 4.

Dit door een elftal auteurs met een interessante verdeling van onderwerpen geschreven boekje brengt een aantal belangrijke aspecten van het leraarschap-onderwijzerschap. Een inleidend hoofdstuk is historisch gericht, een volgend stel hoofdstukken geeft diverse aspecten van de leerkracht als persoon; zelfs wordt de vraag gesteld of hij wel een 'persoonlijkheid' zijn moet. Zijn beroepsinstelling, zijn or-

ganisatorische aanpak komen goed aan de orde evenals zijn werk-gebied, de spanningswereld om hem. Dan volgen de eisen en wensen die aan zijn persoon te stellen zijn, zijn kijk op en bijdrage tot opvoedings- en leerprocessen. Als geheel een instructief en goed gedocumenteerd boekje.

M. J. Langeveld

John en Elisabeth Newson, *Toys and Playthings. A fascinating guide to the nursery cupboard*, Penguin Books Ltd., Harmondsworth, 1979, 277 blz., £ 1.50, ISBN 014 02 2090 9.

Slaat men de titelpagina binnen in het boekje op, dan krijgt men een juistere indruk van de inhoud, ontdekt bovendien dat er nog twee auteurs hebben meegewerkt en dat John Holder de voortreffelijke illustraties getekend heeft. John Head en Kay Mogford werkten aan sommige hoofdstukken mee. Een uitstekend boekje vooral voor de Engelstalige wereld door de lijsten van speelgoedfabrikanten e.d. Maar

hoe Engels ook, het zal de Nederlandstalige lezer verheugen door zijn heldere kijk op het kind en zijn spel in ontwikkeling en opvoeding. De relatie met het ontwikkelingsgestoorde kind is eveneens aanwezig. Kortom: uitermate lezenswaard.

M. J. Langeveld

Kl. Ulrich (Hrsg.), *Wenn Schüler stören. Analyse und Therapie abweichenden Schülerverhaltens*, Urban & Schwarzenberg, München, 1980, 265 blz., DM 25,-. ISBN 3 541 41201 1.

Een omvangrijk aantal, overwegend Duitse auteurs, analyseert hier en brengt daarmee ter discussie, wat zich aan de leerling voltrekt in de relatie tot de leerkracht en het door hem gegeven onderwijs. Het schoolconflict, het afwijkende gedrag bij de leerling door de schoolsituaties, de gedragsgestoordheid in de persoon of de sociale schoolrelatie – het komt hier als een dringende problematiek aan de orde.

Kauwgom, bestraffing, rookverbod enz. komen evenzeer aan de orde als diepe gedragsproblematiek en conflicten. De toon van sommige auteurs mag dan wel eens gewichtig of zwaar-op-de-hand zijn, toch zal dit boek de docenten der pedagogische academies op allerlei gebieden velerlei kunnen bieden.

M. J. Langeveld

Postacademische cursussen van de NVO

Op 12 en 13 november a.s. organiseert de NVO een post-academische cursus 'Onderwijsbegeleiding in hernieuwd perspectief'. Deze cursus is gericht op het bieden van een hernieuwde theoretische verdieping met het oog op ondersteuning van het praktisch handelen van de schoolbegeleider. De inhoud van het cursusprogramma is gecentreerd rond een dubbelthema: de zichzelf vernieuwende/de relatief autonome school in relatie tot de integratie van individuele en systeembegeleiding. Tijdens de cursus zal probleemgericht en probleemstellend gewerkt worden. Het maximum aantal deelnemers bedraagt 40.

De cursus staat onder leiding van prof. dr. P. van den Broek en mevrouw dr. A. van Greevenbroek, beiden verbonden aan de Intersubfacultaire vakgroep Onderwijskunde van de Rijksuniversiteit Leiden en wordt gehouden in het Congrescentrum Koningshof te Veldhoven.

De cursus 'Het hanteren van een beslissingsmodel in de pedopsychodiagnostiek' is gericht op verbetering van het diagnostisch proces. Meer specifiek gaat het om het verschaffen van inzicht in aard en toepassingsmogelijkheden van een uitgewerkt beslissingsmodel en om het aanreiken van vaardigheden in de praktische toepassing ervan. Centraal in de cursus staat het beslissingsmodel dat is uitgewerkt in de publikatie over de Leidse Diagnostische Test (LDT). Deze cursus is een herhaling, in enigszins gewijzigde vorm, van de eind 1980 gehouden cursus 'pedopsychodiagnostiek'. Het maximum aantal deelnemers bedraagt 28. De cursus vindt plaats te Nijmegen op 20 november, 4 december en 18 december 1981.

De cursus 'Kindermishandeling en de praktijk van de hulpverlening' is georganiseerd in samenwerking met de Vereniging Tegen Kindermishandeling (VKM). Deze cursus is gericht op het verschaffen van een beeld van de hulpverleningspraktijk, zoals die in de loop der jaren bij een aantal hulpverleningsinstanties in Nederland gestalte heeft gekregen. Tevens wordt aan de cursisten de mogelijkheid geboden om de beroepspraktijk van henzelf te toetsen aan de ervaringen van de inleiders en van collega's. De cursus is opgebouwd rond een vijftal inleidingen van mensen die in de hulpverleningspraktijk werkzaam zijn. Centrale thema's zijn: diagnostiek/intake/probleemanalyse; crisisinterventie en crisisopvang; behandeling/begeleiding. De cursus vindt plaats op 20 en 21 januari 1982 in het Congrescentrum Koningshof te Veldhoven.

Voor nadere inlichtingen en inschrijvingen betreffende bovengenoemde cursussen kunt u zich wenden tot de NVO, Postacademisch onderwijs, Korte Elisabethstraat 11, 3511 JG Utrecht, tel.: 030-32 24 07.

Adviesgroep Onderwijs en Informatie

Minister dr. A. Pais van onderwijs en wetenschappen heeft op 18 mei 1981 de Adviesgroep onderwijs en informatie ingesteld. Deze zal de minister advies uitbrengen over de wijze waarop het onderwijsbeleid kan inspelen op en bijdragen aan de ontwikkelingen op het gebied van de informatietechnologieën. Het beleidsterrein waarmee de adviesgroep zich bezighoudt bestrijkt het gehele onderwijs, van basisonderwijs tot en met het wetenschappelijk onderwijs. Voorzitter van de adviesgroep is prof. dr. Tj. Plomp (TH Twente). Leden van de adviesgroep zijn: prof. dr. W. Brandenburg (RU Groningen), W. Cremers (MTS Helmond), dr. K. Dirkzwager (VU Amsterdam), prof. ir. B. van Dijk (TH Eindhoven), ir. J. Haubrich (St. Josephcollege, Eindhoven), prof. dr. G. Kempen (KU Nijmegen), dr. J. Moonen (RU Leiden) en prof. dr. ir. G. Nielen (KU Tilburg). De adviesgroep zal jaarlijks aan de minister rapporteren over de voortgang van de werkzaamheden. Zij wordt ingesteld tot 1 augustus 1984.

Tijdens de toespraak maakte de minister aan de adviesgroep de oprichting van het Centrum voor onderwijs en informatietechnologieën bekend. Dit centrum, dat zal worden gevestigd aan de Technische Hogeschool Twente, afdeling Toegepaste onderwijskunde, krijgt de volgende taken:

1. informatieverzorging over de mogelijkheden die toepassing van (micro) computers biedt voor het onderwijs;
2. advies geven over het gebruik van de beschikbare informatie;
3. stimuleren van het onderwijskundig verantwoord toepassen van computers in het onderwijs;
4. onderhouden van contacten, nationaal en internationaal;
5. participeren in internationale initiatieven voor samenwerking op onder andere de volgende gebieden: informatie-uitwisseling, standaardisatie van de informatievoorzieningen en van software voor de scholen.

Voor nadere informatie kunt u zich wenden tot de afdeling Toegepaste Onderwijskunde, Technische Hogeschool Twente te Enschede (dr. J. M. Pieters, tel.: 053-89 39 79 / 89 27 57).

Ontvangen boeken

Hoeben, W. Th. J. G., *Praktijkgericht onderzoek en de groei van kennis*, SVO-reeks no. 46, Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage, 1981

'Meerling', collectief van 11 schrijvers, *Methoden en technieken van psychologisch onderzoek*, deel 2: *Data-analyse en psychometrie*, Boom, Meppel, 1981, f 39,50

Oostra, B., *Beeldende vorming als proces en produkt*, Nelissen, Overveen, 1981, f 52,50

Rijk, M. C., *Structuur, macht en geweld. Een analyse van de samenleving*, Nelissen, Overveen, 1981, f 34,50

Tesser, P., *Schoolloopbanenonderzoek in Nederland*, Instituut voor Toegepaste Sociologie, Nijmegen, 1981.

ONDERWIJSINNOVATIE IN VERSCHUIVENDE PERSPECTIEF

RUDOLF VAN DEN BERG ■ KATHOLIEK PEDAGOGISCH CENTRUM 'S-HERTOGENBOSCH
ROLAND VANDENBERGHE ■ AFDELING DIDACTIEK EN PSYCHOPEDAGOGIEK, KATHOLIEKE UNIVERSITEIT LEUVEN E.A.

• Deze publicatie bestaat uit twee delen

• deel I

De betrokkenheid van de docent bij vernieuwingsprocessen
De betrokkenheid van docenten als het belangrijkste uitgangspunt van het Concerns-Based Adoption Model. De auteurs steunen bij de uitwerking hiervan sterk op de ontwikkelingen in het „Research and Development Center for Teacher Education” van de Universiteit van Texas te Austin.

• deel II

De schoolorganisatorische dimensie van onderwijsveranderingen
In dit deel gaan de auteurs na hoe docenten functioneren in de school als organisatie en hoe het begeleidend handelen zich hierop kan richten. Goede strategieën voor organisatorische verandering kunnen de ontwikkeling van docenten in vernieuwingsprocessen gemakkelijker doen verlopen.

ISBN 90.276.2764.x
Onderwijsinnovatie in verschuivend perspectief f 48,50
ISBN 90.276.2690.1
Voorbeeldinterviews en codeeroefeningen bij Onderwijsinnovatie in verschuivend perspectief f 9,—
ook via de boekhandel

UITGEVERIJ ZWIJSEN ■ POSTBUS 805
5000 AV TILBURG TEL. 013-353635

STICHTING SWEELINCK CONSERVATORIUM AMSTERDAM

Het Sweelinck Conservatorium Amsterdam vraagt voor zo spoedig mogelijk een

PEDAGOOG(GE) / ONDERWIJSKUNDIGE

voor de afdeling Schoolmuziek / AMV
voor 5 leseenheden

Ingevolge de bestaande benoemingsprocedure kunnen kandidaten worden uitgenodigd voor een gesprek met een benoemingscommissie.

Gegadigden wordt verzocht schriftelijke sollicitaties binnen drie weken na het verschijnen van dit blad te richten aan de wnd. directeur van het Sweelinck Conservatorium Amsterdam, Postbus 7168, 1007 JD Amsterdam.

„DE SCHANS”

Scholengemeenschap voor M.B.O. mhno/mspo
Weteringschans 31 – 1017 RV AMSTERDAM
telefoon 020-237727

zoekt per 1 december 1981 een

ONDERWIJSKUNDIGE

voor 29 uur; die

- 1) op de hoogte is van herstructurering MHNO/MSPO
- 2) onderwijservaring heeft in leidinggevende of begeleidende functie.

Inhoud functie:

- 1) de coördinatie en integratie van onderwijsactiviteiten voor zover deze opleidingsoverstijgend zijn
- 2) zorgdragen voor de ontwikkeling en vaststelling van een schoolwerkplan
- 3) zorgdragen voor het tot stand komen en de goedkeuring van opleidingswerkplannen
- 4) het (doen) onderhouden van externe contacten op onderwijskundig terrein.

Schriftelijke sollicitatie te richten aan mevrouw Mr. G. Sluiter-la Chapelle, Prinsengracht 787, 1017 JZ AMSTERDAM.

Een profielschets zal tezamen met een oproep voor een mondelinge sollicitatie worden toegezonden.